



سیری در زیارت ناحیه مقدسه؛ زیارت ناحیه مقدسه مرثیه‌ای که مسئولیت آفرین است

زیارت ناحیه مقدسه یکی از زیارت‌های امام حسین(ع) است که از جانب حضرت حجت(عج) صادر شده و در حقیقت این زیارتنامه خونگریه و سوگنامه حضرت مهدی(عج) برای سید الشهداء(ع) است.

زیارت ناحیه مقدسه یکی از زیارت‌های امام حسین(ع) است که از جانب حضرت حجت(عج) صادر شده و در حقیقت این زیارتنامه خونگریه و سوگنامه حضرت مهدی(عج) برای سید الشهداء(ع) است.

به گزارش خبرنگار مهر، در بحار الانوار آمده است که زیارت ناحیه مقدسه یکی از زیارت‌های امام حسین(ع) است که از جانب حضرت حجت(عج) صادر شده است.

محدث قمی در نفس الهموم آورده است که این زیارت با درود بر پیامبران و اهل بیت پیامبر اکرم(ص) و امام حسین(ع) و یاران باوفایش در کربلا آغاز می‌شود. آنگاه به شرح اوصاف و کردار حضرت، پیش از جنگ، زمینه‌های جنگ، شرح شهادت و سختی‌های ایشان و عزادار شدن همه هستی می‌پردازد. در پایان، با توسل به اهل بیت و دعا پایان می‌پذیرد.

زیارت ناحیه مقدسه سوگنامه تأثرانگیز و مرثیه سوزناک امام مهدی(عج) برای جد بزرگوارشان حضرت سیدالشهدا (ع) در روز عاشورا است که عاشقان و شیفتگان اهل بیت(ع) در روز عاشورا و غیر آن زمزمه‌اش می‌کنند.

زیارت مورد بحث را، به خاطر ویژگی‌های مخصوص به خود، باید از گنجینه‌های معنوی و میراث فرهنگی تاریخی شیعه دانست و پاس داشت.

در حقیقت این زیارت آموزه‌هایی از عشق، معرفت، عرفان، سوز، حماسه و توسل است. در عین حال که مرثیه است، مسئولیت آفرین و حرکت‌ساز هم هست که زیارت ناحیه مقدسه، خونگریه و سوگنامه حضرت مهدی (عج) برای سیدالشهدا (ع) است. به مواردی از مطالب این زیارت مهم می‌پردازیم:

ذکر فضایل و مناقب سیدالشهدا(ع)

در بخشی از سلام‌ها در زیارت ناحیه مقدسه به نمونه‌ای از فضایل و کرامات امام حسین (ع) اشاره شده است؛ مانند: «السلام علی ابن خاتم الانبیاء: سلام بر فرزند خاتم پیامبران»، «السلام علی من بکته ملائکه السماء: سلام بر کسی که فرشتگان آسمان بر او گریستند»، «السلام علی من اطاع الله فی سره و علانیته: سلام بر کسی که در آشکار و نهان اطاعت خدا کرد»، «السلام علی من جعل الله الشفاء فی تربته: سلام بر کسی که خداوند شفا را در تربت او قرار داده است»، «السلام علی من الاجابه تحت قبته: سلام بر کسی که دعا زیر گنبدش اجابت می‌شود»، «السلام علی من الائمه من ذریته: سلام بر کسی که امامان از فرزندان او هستند».

دلدادگی به امام حسین(ع)

خدمت در محضر سالار شهیدان و توفیق یاری حضرت و شمشیر زدن در رکاب او، از بزرگترین توفیقات الهی بود که نصیب برخی از خواص آن عصر شد. امام زمان(عج) نیز عاشق جد بزرگوار خود و مشتاق خدمت به اوست و به ما نیز می‌آموزاند که باید این چنین بود که در این زیارت می‌فرماید: اگر روزگار مرا به تأخیر انداخت و مقدرات از یاری و نصرت تو در روز عاشورا بازداشت، صبح و شام بر تو ندبه می‌کنم و به جای قطرات اشک بر تو خون می‌گیرم.

طرح نهضت و زمینه‌های قیام

هر واقعه و انقلابی که در جهان به وقوع می‌پیوندد، نتیجه علل و عواملی است که در به وجود آمدن آن، نقش به‌سزایی دارد. پیدایش پدیده عاشورا نیز مرهون علل و عواملی است که رهبر این قیام، آنها را بازگو فرموده است. علت‌هایی مانند: فساد دستگاه خلافت، ظهور بدعت‌ها، انحطاط اخلاقی و خطر بازگشت به جاهلیت، بی عدالتی و گسترش ظلم و منکرات و... از جمله عوامل قیام سالار شهیدان است.

امام زمان(عج) در این خصوص خطاب به جد بزرگوارش می‌گویند: تا آنگاه که ظلم و بیداد دست از آستین بیرون آورد و با سلاح به میدان آمد و گمراهان در ضلالت خود غرق شدند؛ در حالی که تو در حرم جدت ساکن، و از ستمگران دوری گزیده بودی، در خانه و محراب به سر برده، از امیال و شهوات برکنار و با قلب و زبان به مقدار توان زشتی را زشت می‌شمردی.

مراحل قیام امام حسین(ع) در زیارت ناحیه مقدسه

علامه مجلسی در بحارالانوار ذکر کرده است که امام زمان(عج) مراحل قیام امام حسین (ع) را در این قسمت از زیارت به سه مرحله مهم تقسیم کرده اند که هر کدام از این سه مرحله توضیحاتی را می‌طلبد. آن سه مرحله به این شرح است.

مرحله اول: مرحله تعدی و گسترش ظلم است که امام زمان(عج) آن را در دو جمله متفاوت بیان فرمودند: ظلم و ستم، دست تعدی را دراز کرد و از چهره خود پرده برداشت و علنی شد و دیگر اینکه گمراهی، طرفداران خود را فرا خواند.

مرحله دوم: عکس العمل امام حسین(ع) در مقابل یزید.

مرحله سوم: خروج امام حسین(ع) از مدینه همراه با خانواده.

در اینجا به فلسفه فرمایش امام زمان(عج) در زیارت ناحیه مقدسه پی می‌بریم که فرمود: **وَ اسْقَرِ الظُّلْمَ قِتَاعَةً**؛ ظلم و ستم پرده از چهره خود برداشت.

مفهوم کلام این است که هر کس مخالف اسلام، قوانین و معتقدات مسلمانان بود و نمی‌توانست آن را اظهار کند و یا مخالف اهل بیت(ع) بود و می‌ترسید که آن مخالفت را علنی کند، با رفتار و اعمال یزید تمام این افراد جسور شده، به راحتی در برابر امام حسین(ع)، اسلام، مکتب و قرآن قد علم کرده و به مخالفت پرداختند و تمام کینه‌هایی را که نسبت به اسلام و اهل بیت(ع) در دل داشتند، نمایان کردند.

در هر صورت مکتب اسلام و ارزش‌های مکتبی در زمان خلافت یزید بسیار کمرنگ شد و تا سر حد فراموشی پیش رفت. تا قبل از زمان یزید مردم برای حل مشکل روحی، معنوی و یا مشکلات مادی خود به مسجد یا خانه امام(ع) می‌آمدند و حتی برای رفع خستگی خود و کسب نشاط و شادمانی به طرف مسجد می‌رفتند و با خواندن نماز مسائل خود را حل و فصل می‌کردند؛ اما در زمان یزید مردم مسجد را کنار زده و به مجالس و محافل رقاصی و عیاشی می‌رفتند تا روحیه بگیرند.

تا قبل از یزید، گناه، معصیت، شرابخوری و اعمال منافی با عفت مخفیانه صورت می‌گرفت و افراد اعمال خلاف شرع خود را از دیگران مخفی می‌کردند؛ اما در زمان خلافت یزید تمام اعمال قبیح علنی شد و دوباره مانند دوره جاهلیت، نمود پیدا کرد که امام حسین(ع) در مسیر خود از مدینه تا کربلا بارها به این نکته اشاره فرمودند.

امام حسین(ع) آنقدر دغدغه دین پیامبر(ص) را دارد که تنها دلیل خروج خود علیه یزید را اصلاح امت پیامبر و احیای سنتهای فراموش شده‌ای مانند امر به معروف و نهی از منکر برشمرده و احیای دین اصلی و حقیقی به جای دین تحریف شده را وظیفه خود می‌دانند.

مرثیه و مصیبت بعد از عاشورا

ظلم و ستم یزیدیان با کشتن فرزند پیامبر خدا(ص) پایان نپذیرفت و کینه‌های خود را ادامه دادند. امام(عج) در این مورد در زیارت ناحیه مقدسه می‌فرماید: «و رَفَعَ عَلَى الْقَنَاهِ رَأْسَكَ وَ سُبَى اَهْلِكَ كَالْعَبِيدِ، وَ صُفِّدُوا فِي الْحَدِيدِ، فَوْقَ اقْتَابِ الْمُطَيَّاتِ، تَلْفَحُ وَجُوهُهُمْ حَرُ الْهَاجِرَاتِ، يَسَاقُونَ فِي الْبَرَارِ وَالْفُلُوتِ، اَيَّدِيَهُمْ مَغْلُولَةٌ اِلَى الْاَعْنَاقِ، يَطَافُ بِهِمْ فِي الْاَسْوَاقِ: سَرْتُ بَرِّ فَرَّازٍ نِيْزَةً قَرَارَ دَاشَتْ وَ خَانَوَادَهَاتٍ هَمِّچُونِ بَنَدِگَانِ اسِيرٍ وَ دَر غُلِّ وَ زَنْجِيرِ قَرَارِ گِرَفْتَنَد. چهره‌شان از گرما می‌سوخت و در بیابان‌ها و دشت‌های پهناور پیش برده می‌شدند، دستهایشان به گردن آویخته و در بازارها آنان را می‌گرداندند».

چرا زیارت ناحیه مقدسه در مفاتیح نیامده است؟

هر مؤلفی با دید خاصی به تدوین کتاب می‌پردازد؛ مثلاً سید رضی که سخنان حضرت امیرالمؤمنین(ع) را جمع‌آوری نموده، توجهش بیشتر به فصاحت و بلاغت بود؛ لذا برخی از سخنان حضرت را نیاورد.

حتی مفاتیح الجنان از ۵۴ دعای صحیفه سجادیه، فقط دعای مکارم الاخلاق را ذکر کرده است. البته محدث عالمقام شیخ عباس قمی(ره) در کتاب نفس‌المهموم به بخشی از این زیارت استناد و اشاره کرده است. بنابراین شاید به خاطر طولانی بودن این زیارت و ذکر کردن زیارت عاشورا در مفاتیح‌الجنان، ایشان ذکر آن را لازم ندانسته است.

حجت الاسلام والمسلمین محمدعلی شاه آبادی در این زمینه در گفتگو با خبرنگار مهر، با اشاره به اختصار در کتاب مفاتیح الجنان گفت: محدث قمی بیشترین تأکیدش در باب زیارات بر زاد المعاد مجلسی و کتاب اقبال سید بن طاووس بوده است و زیارت ناحیه مقدسه در این دو کتاب نیامده است.

وی ادامه داد: زیارت ناحیه مقدسه در مزار مرحوم محمد بن مشهدی نقل شده است، اگرچه این کتاب، کتاب مشهور و معروفی است، اما محدث قمی بنای استفاده را بر آن دو کتابی که ذکر کردیم گذاشته است.

عضو هیئت علمی دانشگاه مفید افزود: محدث قمی مکرر در ذیل زیارت‌ها بیان کرده که بنای بر اختصار داریم. این زیارت، طبق نقل ابن مشهدی، از زیارت‌های روز عاشورا است و مرحوم قمی، در باب زیارت عاشورا، در مقام استقصای تمام زیارات عاشورا نبوده است؛ بلکه فقط دو زیارت را آورده و به همان دو اکتفا کرده است.

وی همچنین درخصوص مستند بودن زیارت ناحیه مقدسه گفت: این زیارت از طریق یکی از نابیان خاص امام زمان(عج) به دست برخی از اساتید شیخ مفید و سپس به شیخ مفید و سید مرتضی و ابن مشهدی رسیده است. زیارت ناحیه دارای سندهای مختلف و معتبر بوده، در کتابهای این سه بزرگوار ثبت و ضبط گردیده است. متأخرین از سید بن طاووس تا زمان حال نیز آن را نقل و صریحاً تأیید کرده‌اند.

این استاد حوزه و دانشگاه افزود: ضمن آنکه مضامین این زیارت همسو با روایات و سایر زیارت‌هاست و عبارات گویا و معانی عمیق و دقیقش، شاهد صدقی است که این زیارت از ناحیه معصوم صادر شده است. ابن مشهدی در کتاب «المزار الکبیر» این زیارت را نقل کرده و در مقدمه کتابش نیز فرموده است: فقط احادیث مستند و صحیح را در این کتاب می‌آورم.

حجت الاسلام شاه آبادی نیز در این زمینه عنوان کرد: زیارت ناحیه مقدسه جزو روایات مرسل است و مستند نیست از نظر روایی، اما مستند بودن به این معنا نیست که معتبر نیست زیرا این زیارت از مرحوم مفید نقل شده است.

وی گفت: گاهی اوقات می‌خواهیم با امام زمان(عج) انس بگیریم، متن زیارت نامه‌ای را پیدا می‌کنیم که بزرگان نقل کرده‌اند و منسوب به امام زمان(عج) است، اینجا نمی‌گوییم آیا مستند است یا نه زیرا علما نقل کرده‌اند اما به اندازه روایات فقهی معتبر نیستند.

عضو هیئت علمی دانشگاه مفید ادامه داد: در میان خود زیارات هم بعضی زیارات اعتبار بیشتری دارد مانند زیارت عاشورا.

عبارت «ناشرات الشعور» که در این زیارت آمده است را چگونه می‌توان پذیرفت و آیا می‌توان ادعا کرد حضرت زینب کبری(ع) و سایر بانوان همراه ایشان، پس از واقعه شهادت امام حسین(ع)، با گیسوان پریشان و بدون حجاب، سراسیمه از خیمه‌ها بیرون آمدند؟

عبارت خرجن من الخدور ناشرات الشعور، ناظر به پریشان کردن مو توسط بانوان اهل بیت است و به تنهایی نمی‌تواند دلیلی بر نپذیرفتن این زیارت باشد، چون چند تفسیر و توجیه می‌توان برای این اتفاق بیان کرد.

به عنوان نمونه در مجله مهدویت حوزه علمیه قم از استاد شیخ نجم الدین طیبی با این مضمون آمده است که، خارج شدن بانوان حرم از خیمه‌ها با موهای پریشان، ملازم با نگاه نامحرمان به آنها نیست زیرا بین خود خیمه‌ها فاصله و موانع وجود داشت و هم چنین بین خیمه تا میدان جنگ فاصله زیاد بوده است.

ابن مشهدی در مزار الکبیر با مضمونی این چنین آورده است که احتمال دارد این جمله مربوط به اکثریت بانوان باشد نه همه آنها؛ زیرا معلوم نیست بانوانی مانند حضرت زینب و حضرت سکینه(س) نیز موهای خود را پریشان کرده باشند.

در تاریخ نیز بارها حتی در حضور معصومان اتفاق افتاده است. اما توییخی متوجه این بانوان نبوده، بلکه مورد دلجویی آنان نیز قرار گرفتند. به یک مورد که در جنگ احد اتفاق افتاده اشاره می‌کنیم که در کتاب کافی نقل شده است:

پیامبر(ص) بر آنها [اهل مدینه] وارد شد و زنان انصار دم در خانه‌ها در انتظار بودند و مردان‌شان بیرون آمده و خود را در پناه پیامبر می‌کشیدند و از او معذرت می‌خواستند.

زنان انصار همه چهره‌ها خراشیده و موی پریشان کرده و گریبان دریده و در برابر پیامبر(ص) ایستاده بودند؛ پیامبر آنها را دلداری داد و به زبان خوش با آنها سخن گفت و به آنها دستور داد خود را بپوشند و به خانه‌های خود بروند.

و دیگر اینکه این شیوه، بین عرب، رسم و عرف بوده است؛ زن‌های عرب وقتی که بر آنها یک مصیبت وارد می‌شود برای این‌که شدت مصیبت را نشان دهند این کار را انجام می‌دادند. موی زن با آن که مظهر زیبایی زن و مظهر جمال زن هست حاضر است در این مصیبت این موها را این طوری پریشان کند و حتی آن را بکند. بنابراین می‌توان گفت بانوان اهل بیت(ع) نیز به دور از نگاه نامحرمان این کار را برای بیان عظمت مصیبت انجام دادند. وقتی این کار بیانگر ضعف نباشد، بلکه برای بیان عظمت مصیبت باشد، هیچ اشکالی ندارد.

حجت الاسلام شاه آبادی هم در این زمینه با اشاره به لفظ «ناشرات الشعور» در زیارت ناحیه مقدسه تصریح کرد: ناشرات الشعور یعنی در حالی آمدند که موهایشان پریشان بود نه اینکه موهای پریشان دیده می‌شد.

وی ادامه داد: این پریشانی موها نشان از عمق عزاداری است که یک خانم از خود بیخود می‌شود و دیگر به فکر مرتب کردن موهایش نیست، یعنی موها زیر چادر ژولیده و پریشان است.

عضو هیئت علمی دانشگاه مفید در پایان افزود: گیسوی پریشان، با مکشوف بودن سر و بدون حجاب بودن، هیچ تلازمی ندارد؛ چون ممکن است و حتماً نیز همین است که گیسوان خود را برای حزن و مصیبت و عزا، زیر چادر و عبا و حجاب کامل پریشان کرده باشند.

.....
مژگان فرهنگیان